

การศึกษาหลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล

The Study of the Principle of Duo Dance's Choreography Invented by Associate Professor Phusadee Limschoon

วันที่รับบทความ: 9 ตุลาคม 2567

สุนันtha เกตุเหล็ก¹

วันที่แก้ไขบทความ: 25 พฤศจิกายน 2567

วันที่ตอบรับบทความ: 3 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล และเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้การสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้หลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล ผลการวิจัยพบว่า หลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล ได้ยึดหลักการสำคัญ 2 ประการ ในการสร้างสรรค์รำคู่ คือ การสืบทอดตามหลักจารีตนาฏศิลป์ไทยควบคู่กับการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากบทละครในวรรณกรรมที่มีบทการแสดงของ 2 ตัวละคร ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ โดยท่านได้นำทักษะประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการออกแบบทุกอย่างประกอบด้วยเหตุผลอย่างเป็นระบบ ผสมผสานกับลักษณะพิเศษเฉพาะตนที่มีลีลาการรำตามแบบละครในที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จนเกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าในการรักษา สืบสาน และต่อยอดสู่การสร้างสรรคนาฏศิลป์ไทยบนพื้นฐานของหลักวิชาการ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยให้นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการกระตุ้นและส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่สร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่อยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ไทย

คำสำคัญ: หลักการสร้างสรรค์ รำคู่ รองศาสตราจารย์มุสดี หลิมสกุล

---

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail: sunantha.k@dru.ac.th

The Study of the Principle of Duo Dance's Choreography Invented by Associate Professor Phusadee Limschoon

Received: October 9, 2024

Sunantha Ketlek ¹

Revised: November 25, 2024

Accepted: December 3, 2024

Abstract

The research titled “The Study of the Principle of Duo Dance’s Choreography invented by Associate Professor Phusadee Limschoon” aimed to study and analyze the principle of Thai Dance choreography invented by Associate Professor Phusadee Limschoon as well as to publicize the knowledge of Thai Dance choreography invented by Assoc. Prof. Phusadee Limschoon. This study was conducted as the qualitative research whose research tools were including document studying, the interviews, the observation and the researcher’s own experience. The researcher gathered all information and analyzed for acquiring the principle of Duo Dance’s choreography invented by Assoc. Prof. Phusadee Limschoon. The study found that the principle of Duo Dance’s choreography invented by Assoc. Prof. Phusadee Limschoon focused on 2 main principles of Duo Dance’s choreography which were the traditional inheritance of Thai Dance together with Thai dance’s choreography. The principle had its basic concept from the drama created from the literature that had 2 players in the play. Assoc. Prof. Phusadee applied her skillful experience in various aspects to establish and design all the elements with fully elegant, combining with the specific identity of dancing according to Lakorn Nai, the Duo Dance’s choreography invented by her was remarkable, distinctive and was worthy to preserve, inherit and develop according to the academic knowledge of Thai Dance performance. With those reasons, the researcher then educated the knowledge received from this study to the student majoring in Dance and Drama, Faculty of Humanities and Social Science, Dhonburi Rajabhat University for instructing and providing supports to the next generation to create Thai dance works which stood on the academic knowledge basic of Thai dance performance.

Keywords: Principle, Duo Dance, Assoc. Prof. Phusadee Limschoon

---

¹ Dr., Lecturer in Dance and Drama, Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University
e-mail: sunantha.k@dru.ac.th

บทนำ

การสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย เป็นกระบวนการทางความคิดที่นำมาสู่การสร้างสรรคเพื่อรักษาและพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทย อีกทั้งยังสะท้อนตัวตนของผู้สร้างสรรคทั้งในด้านทักษะความสามารถ ประสบการณ์ ตลอดจนความชื่นชอบของผู้สร้างสรรค ซึ่งรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เป็นอาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย ที่มีผลงานสร้างสรรคที่แสดงถึง อัตลักษณ์ที่โดดเด่นผนวกกับการรักษาขนบจารีตของการแสดงนาฏศิลป์ไทยไว้ได้อย่างเคร่งครัด เนื่องจากท่านมีประสบการณ์การเป็นศิลปินเอกตัวนางที่มีชั้นเชิงทางการแสดงจากการได้รับบทบาทการแสดงที่สำคัญ และเป็นผู้มีความรู้ทางวิชาการในด้านการสอน โดยมีผลงานสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องหลายชุดการแสดง อาทิ การรำลงทรงเครื่อง ฉุยฉาย ชมสวน รำคู่ ระบำ ฯลฯ

ผลงานสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้รับการยอมรับในวงการนาฏศิลป์ไทย และในวงการการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูอาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่ได้นำองค์ความรู้จากผลงานการสร้างสรรคของท่านไปถ่ายทอดต่อกับศิษย์ของตน เช่น ผลงานสร้างสรรคชุดกุสุมาทรงเครื่อง ผลงานสร้างสรรคชุด ฉุยฉายนางนารายณ์ ผลงานสร้างสรรคชุด บุชบาชมสวนขวัญ และผลงานสร้างสรรคชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา เป็นต้น ผลงานสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ไทยของท่าน ล้วนเป็นเครื่องยืนยันในความสามารถของการเป็นนักออกแบบทางด้านนาฏศิลป์ไทย ทุกผลงานสร้างสรรคล้วนมีคุณค่าจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานสร้างสรรครูปแบบรำคู่ที่ต้องอาศัยทักษะประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญทั้งในด้านหลักจารีตทางการแสดงนาฏศิลป์ไทย การออกแบบกระบวนการทำรำที่ต้องสอดคล้องประสานกลมกลืนกันและสัมพันธ์กับความหมายของบทร้อง อีกทั้งยังมีความประณีตงดงามตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย การสร้างสรรคชุดการแสดงในรูปแบบรำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล จึงเป็นการก่อให้เกิดชุดการแสดงใหม่ประดับวงการนาฏศิลป์ไทย ดังที่ ผุสดี หลิมสกุล (2555, หน้า194) ได้กล่าวไว้ว่า “นาฏยศิลป์ทุกคนนอกจากจะต้องช่วยกันอนุรักษ์และสืบทอดนาฏยศิลป์ไทยแล้ว ยังจำเป็นต้องช่วยกัน สร้างสรรคผลงานใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อพัฒนาวิชาการทางด้านนาฏยศิลป์ให้เจริญก้าวหน้าทันยุคสมัย อีกทั้งยังต้องช่วยปกป้องงานด้านนาฏยศิลป์และศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่ชาติสืบไป”

การศึกษาหลักการสร้างสรรครำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล จึงเป็นการศึกษาถึงหลักการและแนวคิดในการออกแบบสร้างสรรคการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ไทยในประเภทรำคู่ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยอันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ที่เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนในระดับมหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรคนาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล
2. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้การสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ มีรูปแบบวิธีการดำเนินการเป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีพื้นฐานแนวคิดจาก การศึกษาหลักการในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยประเภทรำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัย การสังเกตการณ์ และประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัย
2. ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย
3. ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
4. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามกลุ่มเป้าหมาย
5. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาหลักการสร้างสรรค์รำคู่ของ รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล
6. จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
7. เผยแพร่บทความวิจัยในวารสารระดับชาติ

ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย

ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยฉบับนี้ ประกอบด้วย 5 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้สร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล
2. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย
3. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทย
4. ผู้เชี่ยวชาญทางการประพันธ์บทการแสดง
5. ศิลปินทางด้านนาฏศิลป์ไทย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามระเบียบวิธีการวิจัย เชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และประสบการณ์ส่วนตัวของ ผู้วิจัย แล้วนำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้หลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสารจากหนังสือ ตำรา ผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล ทางด้านประวัติและผลงานสร้างสรรค์ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ข้อมูลทางด้านนาฏศิลป์ไทย ประเภทรำคู่ ข้อมูลทางด้านผลงานสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล
2. การสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยใช้คำถามปลายเปิด
3. การสังเกตการณ์ด้วยวิธีการแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม
4. ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัยที่เคยได้แสดงในผลงานสร้างสรรค์ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ตลอดจนประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัย แล้วนำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้หลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล” ได้ศึกษาผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยในรูปแบบรำคู่ ได้แก่ ชุด สการะวาตีและมาหยาตรีมีทรงเครื่อง ชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา และชุด มะเดหวีและจินดาสำหรับชมสวน โดยหัวใจสำคัญของนาฏศิลป์ไทยในรูปแบบรำคู่ คือ ต้องมี 2 ตัวละคร ในการถ่ายทอดเรื่องราวหรือกระบวนการทำรำ ซึ่งรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้ยึดหลักการสำคัญ 2 ประการ ในการสร้างสรรค์รำคู่ ได้แก่ การสืบทอดตามหลักจารีตนาฏศิลป์ไทย โดยใช้ประสบการณ์จากการได้รับการถ่ายทอดจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย ประสบการณ์จากการเรียนการสอน การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของหลักวิชาการควบคู่กับการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ทั้งในด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ โดยมีแนวคิดการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของการสร้างสรรค์เชิงอนุรักษ์ โดยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากบทละครในวรรณกรรมที่มีบทบาทการแสดงของ 2 ตัวละคร ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ตัวละครทั้ง 2 ตัวละครนี้มีส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของตัวละคร เช่น แม่กับลูก สามีกับภรรยา พี่กับน้อง ซึ่งในการออกแบบการแสดงผู้แสดงจะต้องมีการสื่อสารในด้านของกระบวนการทำรำ อารมณ์ความรู้สึกที่ตอบโต้หรือมีปฏิสัมพันธ์กันกับผู้แสดงร่วม ทั้งนี้สามารถสรุปหลักการสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ตามองค์ประกอบของการแสดงนาฏศิลป์ไทยได้ดังต่อไปนี้

หลักการคัดเลือกผู้แสดงของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดสุนทรียะในการแสดง โดยมีองค์ประกอบสำคัญในการเลือกผู้แสดง 3 ประการ ดังนี้

1.1 รูปร่างหน้าตาของผู้แสดง

รูปร่างของผู้แสดงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ชมเชื่อในบทบาทของตัวละคร จึงควรเลือกรูปร่างของผู้แสดงให้สอดคล้องเหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร เช่น การแสดงชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา เป็นการแสดงรำคู่ในบทบาทของพระเอกกับนางเอก รูปร่างความสูงของผู้แสดงจึงควรมีความใกล้เคียงกัน ดังที่รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้อธิบายการคัดเลือกผู้แสดง ไว้ว่า

“การคัดเลือกผู้แสดงในการแสดงชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา ถ้าผู้แสดง 2 คน มีความสูง หรือรูปร่างต่างกันมาก ก็จะลำบากในการที่จะรำชุดนี้ การเลือกตัวละครชุดนี้จึงสำคัญมาก โดยมีหลักการคัดเลือกดังนี้

- 1) เป็นคนที่มีทักษะและประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจะทำให้ทำร่ำออกมาใกล้เคียงกัน
  - 2) รูปร่างไม่สูงต่ำกว่ากันมากเกินไป ซึ่งจะสามารถปรับระดับของท่าให้ได้ทำที่สวยงามถูกต้องได้
  - 3) เป็นผู้ที่ความเป็นตัวละครเอก มีความสง่า มีความภูมิใจ
  - 4) หน้าตาสวยงามเหมาะสมกับตัวละคร
- การคัดเลือกผู้แสดงในการแสดงชุด สภากระวีและมาหยาวิศรีมัทธนาเครื่อง คือ พี่สูงกว่าน้องได้เล็กน้อย หรือเท่ากันได้ ฝีมือใกล้เคียงกัน หรือระดับเดียวกันจึงจะดูสวยงามกลมกลืน
- การคัดเลือกผู้แสดงในการแสดงชุด มะเดหวีและจินดาสำหรับชมสวน คือ แม่รูปร่างสูงใหญ่กว่าลูกได้ เพราะว่าเป็นแม่ โดยฝีมือการแสดงควรใกล้เคียงกัน” (ผุสดี หลิมสกุล, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 7 กุมภาพันธ์ 2566)

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การคัดเลือกรูปร่างความสูงของผู้แสดงมีผลต่อการปรับระดับของท่าให้ได้ทำร่ำที่สวยงามถูกต้องได้ ในด้านหน้าตาของผู้แสดงควรเลือกผู้แสดงที่หน้าตาสวยงามเหมาะสมกับการบทบาทของตัวละคร

1.2 ทักษะทางด้านการปฏิบัติของผู้แสดง

ทักษะความสามารถการปฏิบัติท่าทางด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการคัดเลือกผู้แสดง โดยผู้แสดงจะต้องมีทักษะ ท่วงทีลีลา และการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้เหมาะสมกับการแสดง นอกจากนี้การคัดเลือกผู้แสดงทั้ง 2 คน ในการแสดงรำคู่ นั้น ผู้แสดงจะต้องมีฝีมือใกล้เคียงกันมากที่สุด

1.3 บุคลิกและอุปนิสัยของผู้แสดง

ผู้แสดง คือ ตัวกลางในการสื่อสารแนวคิดของผู้สร้างสรรค์ผลงานไปยังผู้รับชมการแสดง บุคลิกและอุปนิสัยของผู้แสดง จึงเป็นส่วนหนึ่งในการคัดเลือกผู้แสดง ให้สอดคล้องกับบุคลิกและอุปนิสัยของตัวละครนั้น ๆ เนื่องจากผู้แสดงที่มีความเหมาะสมกับบทบาทของตัวละครในการแสดงจะทำให้เกิดสุนทรียะในการรับชมการแสดง โดยท่านจะมีวิธีการฝึกหัดให้ผู้แสดงศึกษาและทำความเข้าใจตัวละครที่อยู๋ในการแสดงทั้งในด้านบทบาทและอุปนิสัยของตัวละครเพื่อให้ผู้แสดงเข้าใจบทบาทและอารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การแสดงมีความสมบูรณ์

หลักการออกแบบบทร้องของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มีหลักสำคัญในการออกแบบให้สอดคล้องกับแนวความคิดของการแสดง โดยยังต้องคำนึงถึงรูปแบบของการแสดง และการเลือกใช้เพลงให้เหมาะสมกับเรื่องราวของการแสดงและฐานะของตัวละคร จากบทร้องของผลงานสร้างสรรค์รำคู่ทั้ง 3 ชุดการแสดง ผู้วิจัยพบว่า รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มีหลักการออกแบบบทร้อง 3 รูปแบบ ได้แก่

1) การคัดเลือกบทร้องจากบทละครเดิมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม

2) การปรับปรุงบทร้องจากบทละครเดิมโดยยังคงความหมายของเรื่องราวไว้
ดังตัวอย่าง บทร้องในการแสดงชุด มะเดहीและจินดาสำหรับชมสวน ที่มีการนำบทพระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง อิเหนา มาเป็นโครงเรื่องในการออกแบบบทร้อง ซึ่งเป็น
ตอนที่นางจินดาสำหรับชมนางมะเดहीไปประพาสชมสวนในอุทยาน ในบทพระราชนิพนธ์เดิมมีบทที่
กล่าวถึงนางกำนัล จึงปรับบทร้องให้เหมาะสมกับการแสดงรำคู่ โดยยังคงเนื้อหาการไปชมสวนดอกไม้
การเด็ดดอกไม้ การชมความสวยและกลิ่นหอมของดอกไม้ไว้ ดังบทต่อไปนี้

บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (2553, หน้า 188)

“ครั้นถึงซึ่งสวนมาลา

กัลยาปรีดีเปรมเกษมศรี

ลงจากอสุวรรณทันที

พาพระบุตรเข้าอุทยาน”

บทร้องในการแสดงชุด มะเดहीและจินดาสำหรับชมสวนของผุสดี หลิมสกุล (2558)

“ครั้นถึงซึ่งสวนมาลา

กัลยาปรีเปรมเกษมศานต์

มะเดहीชวนบุตรนิงคราญ

เสด็จเข้าอุทยานทันใด”

3) การเรียบเรียงบทร้องขึ้นใหม่จากประสบการณ์ทางด้านการแสดงและการศึกษา
วรรณกรรม โดยการเรียบเรียงบทร้องขึ้นใหม่นี้ รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มีหลักพื้นฐานสำคัญใน
การออกแบบบทร้องให้มีความสมบูรณ์ 6 ประการ ได้แก่ การคำนึงถึงตัวละคร การคำนึงถึงว่าตัวละครทำ
อะไร การคำนึงถึงเวลา การคำนึงถึงสถานที่ การคำนึงถึงเหตุผลของการกระทำ และการคำนึงถึงวิธีการ

หลักการออกแบบทำนองเพลงของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ยึดหลักจารีต
ที่ใช้บรรเลง-ขับร้องในการแสดงโขน ละคร ให้สอดคล้องกับประเภทของการแสดง โดยท่านจะปรึกษากับ
ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการขับร้องและดนตรีไทย คือ อาจารย์สมชาย ทัตพร ศิลปินแห่งชาติ
สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย-ขับร้อง) และเลือกใช้เพลงหน้าพาทย์ เพลงร้องให้สอดคล้องกับเรื่องราว
และตัวละคร โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของเวลาในการแสดงด้วย ทั้งนี้ในหนึ่งชุดการแสดงจะมีการ
ออกแบบเพลง 3 ช่วง ได้แก่ การออกแบบเพลงในช่วงทำออก การออกแบบเพลงในช่วงเนื้อร้อง และการ
ออกแบบเพลงในช่วงทำเข้า โดยคำนึงถึงเพลงที่ปรากฏในบทวรรณกรรม การเลือกทำนองเพลงขึ้นใหม่ให้
สอดคล้องกับรูปแบบและประเภทของการแสดง ตลอดจนความหมายของเพลง และการออกแบบเพลง
ตามหลักจารีตทางการแสดงนาฏศิลป์ไทย

หลักการออกแบบลีลาและกระบวนท่ารำของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล
เป็นกระบวนท่าหนึ่งที่สำคัญในการสื่อสารการแสดงกับผู้ชม มีการออกแบบท่ารำบนพื้นฐานของการ
รักษามโนราห์ด้านการแสดง สืบสานองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ และต่อยอดสู่การสร้างสรรค์การ
แสดงรูปแบบรำคู่ โดยออกแบบท่ารำให้สอดคล้องกับความหมายของเนื้อร้อง แล้วนำมาร้อยเรียงกระบวน
ท่าให้มีความลื่นไหลต่อเนื่อง พร้อมทั้งยังคำนึงถึงรูปแบบของการแสดงเป็นสำคัญ เพื่อให้การออกแบบ
กระบวนท่าและลีลาในการแสดงมีความงามพร้อมในทุก ๆ ด้าน โดยมีหลักสำคัญดังต่อไปนี้

3.1) การออกแบบกระบวนท่ารำจากบทร้องในการแสดงด้วยการตีความหมายของ
บทร้อง ซึ่งบทร้องในการแสดงรำคู่จะมีบทร่วมและบทแยกของตัวละคร โดยในบทร่วมจะมีการออกแบบ

กระบวนท่ารำแบบเดียวกัน แต่อาจมีความแตกต่างในด้านทิศทางและระดับของการแสดง ในบทแยกของตัวละคร รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล จะให้ความสำคัญกับตัวละครที่ถูกกระบุชื่อ โดยให้ตัวละครนั้นเป็นผู้แสดงกระบวนท่ารำหลักตามความหมายของเนื้อเรื่อง และให้ตัวละครอีกตัวละครหนึ่งเคลื่อนไหวเพียงเล็กน้อย หรือใช้ทำนองในการแสดง แล้วใช้สายตามองไปยังผู้แสดงอีกคนหนึ่ง เพื่อให้ความสำคัญกับตัวละครตามเนื้อเรื่อง ดังบทร้องในการแสดงชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา ว่า “งามกษัตริย์ภัสดา” ที่แสดงให้เห็นถึงความสง่างามของพระสุธน และนางมโนห์ราใช้ท่าทางการเหาะบิน

ภาพที่ 1 บทร้อง “งามกษัตริย์ภัสดา”

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2) การคำนึงถึงหลักจารีตทางด้านนาฏศิลป์ไทย เช่น การเข้า-ออกของตัวละคร ตำแหน่งของผู้แสดง กระบวนท่ารำในเพลงหน้าพาทย์

3.3) การสร้างสรรค์ท่ารำขึ้นใหม่ตามความหมายของบทร้อง เช่น ทำนาคี ทำกัลเม็ด ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ในการสร้างสรรค์ท่ารำใหม่ให้กับวงการนาฏศิลป์ไทยที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลในการตีความหมายของบทร้อง แล้วนำมาสื่อสารผ่านกระบวนท่ารำ

ภาพที่ 2 บทร้อง “นาคิ”
ที่มา: ผู้วิจัย

3.4) การคำนึงถึงความสัมพันธ์ของตัวละคร เนื่องจากเป็นการแสดงรูปแบบรำคู่ จะต้องตัวละคร 2 ตัว การออกแบบกระบวนท่ารำจะมีการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร เช่น การแสดงชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา ที่ตัวละครมีสถานะความสัมพันธ์เป็นสามีภรรยา การแสดงออกในด้านของกระบวนท่ารำจะแสดงความรักความผูกพันที่ลึกซึ้งของตัวละครด้วยการใช้ท่ารำประคองกอดกัน สีหน้าแววตาการแสดงอารมณ์ความรู้สึกจะมีทั้งความห่วงใย และการเทิดทูนสามีของนางมโนห์รา การแสดงชุด สการะวาตีและมาหยารัศมีทรงเครื่อง ที่ตัวละครมีสถานะความสัมพันธ์เป็นพี่น้องกัน การแสดงออกในด้านของกระบวนท่ารำจะมีความรักความผูกพันแต่ไม่ลึกซึ้งเท่ากับความสัมพันธ์แบบแม่กับลูกเหมือน การแสดงชุด มะเดหวีและจินดาสำหรับชมสวน ที่ตัวละครมีสถานะความสัมพันธ์เป็นแม่ลูกกัน การแสดงออกในด้านของกระบวนท่ารำจะแสดงถึงลูกที่มีความเคารพต่อแม่ และความรัก ความเอื้ออาทรของแม่ที่มีต่อลูก จากการใช้กระบวนท่ารำในบทร้องต่าง ๆ เช่น มะเดหวีเหินบ่แซมดอกไม้ที่ผมให้กับ นางจินดาสำหรับ

ภาพที่ 3 บทร้อง “แซมผม”
ที่มา: ผู้วิจัย

3.5) การคำนึงถึงลักษณะของธรรมชาติ โดยรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้ออกแบบกระบวนการทำรำที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลตามหลักความเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยเลียนแบบท่าทางแล้วนำมาประดิษฐ์ด้วยความประณีต เช่น ท่าเขียนคิ้ว ในการแสดงชุด สกาวะวาทิและมาหารัศมี ทรงเครื่อง ท่านจึงได้ออกแบบท่ารำโดยใช้มือจีบวาดมีระดับคิ้ว และท่าที่กล่าวถึงดอกกลัดดาวลัย ในการแสดงชุด มะเดहीและจินดาสำหรับชมสวน ที่มีลักษณะดอกเป็นรูปกรวย ปลายดอกแยกออกเป็น 5 กลีบ ท่านจึงได้ออกแบบท่ารำโดยใช้มือขวาจีบล้อแก้ว โดยจินตนาการว่านิ้วโป้งที่กอดนิ้วกลางเป็นวงกลม แทนลักษณะดอกเป็นรูปกรวย นิ้วชี้ นิ้วนาง และนิ้วก้อยแทนกลีบดอก

3.6) การออกแบบท่ารำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่คนละบทการแสดง รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล จะออกแบบท่ารำให้มีความหลากหลายเพื่อไม่ให้ซ้ำท่ารำที่ซ้ำกัน โดยยังต้องคงความหมายของบทร้อง และหากจำเป็นต้องใช้ท่าซ้ำกันท่านจะมีการเปลี่ยนทิศทางและระดับการ ยืน-นั่งของท่ารำให้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดความสวยงามควบคู่กับการรักษาความหมายของท่ารำกับบทร้อง

หลักการออกแบบการใช้พื้นที่ในการแสดงของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เป็นการบริหารจัดการพื้นที่จากแนวคิด รูปแบบของการแสดง ความหมายของบทร้อง และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการแสดง ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์หลักการออกแบบการใช้พื้นที่ในการแสดงในผลงานสร้างสรรค์ รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้แก่ การออกแบบเคลื่อนที่ตามความหมายของบทร้อง การเคลื่อนที่ด้วยการร้องเอื้อนและทำนองเพลง การเคลื่อนที่ตามเพลงหน้าพาทย์ การเคลื่อนที่ตามจารีตทางการแสดงนาฏศิลป์ไทย การเคลื่อนที่โดยคำนึงถึงรูปแบบของการแสดง การเคลื่อนที่กับการสื่อความหมายและอารมณ์ในการแสดง การเคลื่อนที่ที่สัมพันธ์กับฉากและอุปกรณ์การแสดง และการเคลื่อนที่ที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวละคร

หลักการออกแบบฉากและอุปกรณ์การแสดงของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์มีความสมบูรณ์ เสริมให้ผู้ชมมีความรู้สึกคล้อยตามไปกับเรื่องราวของการแสดง โดยมีหลักการออกแบบฉากและอุปกรณ์การแสดง 2 ประการ ได้แก่ การสร้างฉากและอุปกรณ์การแสดงแบบสมจริง โดยการออกแบบให้เหมือนกับของจริงมากที่สุด และการสร้างฉากและอุปกรณ์การแสดงแบบจินตนาการโดยใช้การจินตนาการ ไม่เหมือนธรรมชาติจริง ๆ เช่น การออกแบบตำแหน่งการจัดวางต้นไม้ต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดภาพการแสดงที่งดงาม

หลักการออกแบบเครื่องแต่งกายของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มีหลักสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การแต่งกายตามจารีตทางด้านนาฏศิลป์ไทยในเรื่องของสี คือ สีแดง สีเขียว สีเหลืองจะใช้สำหรับตัวละครที่เป็นพระเอก นางเอก หรือตัวละครเอก ส่วนพระรอง นางรองจะใช้สีชมพู สีฟ้า และการแต่งกายตามบทบาทการแสดงในการแสดงรูปแบบทรงเครื่องที่ในบทร้องจะมีการระบุเครื่องแต่งกายของตัวละครไว้

จากการศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล นั้น ผู้วิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ประเภทรำคู่มีต้นแบบมาจากงานนาฏศิลป์ไทยแบบดั้งเดิม ผสมผสานกับจินตนาการบนพื้นฐานของเหตุผล ผนวกกับความคิดสร้างสรรค์อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและประสบการณ์ที่สั่งสมมา ทำให้ผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ของท่านมีความงามพร้อมในทุกองค์ประกอบของการแสดง ซึ่งจะเป็นต้นแบบและแนวทางในการศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการทางด้านนาฏศิลป์ไทยต่อไป

การเผยแพร่องค์ความรู้การสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล

จากการศึกษาผลงานสร้างสรรค์รำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล นั้น ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาเผยแพร่ให้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 5 สาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี เพื่อให้นักศึกษาได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาต่อยอดทั้งในด้านการเรียน การทำงาน อันเป็นแนวทางหนึ่งในการกระตุ้นและส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่สร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ที่อยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ไทย อันเป็นอีกแนวทางหนึ่งของกระบวนการของการรักษาและสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทยไว้ไม่ให้สูญหาย

2. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล

การศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลการศึกษาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ประวัติของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุลในด้าน

ครอบครัว ด้านการศึกษา และด้านการทำงาน ประสบการณ์ทางด้านนาฏศิลป์ในด้านการเป็นศิลปิน ด้านการสอนนาฏศิลป์ ด้านวิชาการ ด้านการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ และศึกษาผลงานสร้างสรรค์ ราชูของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล 3 ชุดการแสดง คือ การแสดงชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา การแสดงชุด สการะวาตีและมาหยาธรีศรีมัทธนา การแสดงชุด มะเดหวีและจินดาสำหรับชมสวน ซึ่งผลงานของท่านล้วนมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่เยาว์วัย ผลงานสร้างสรรค์ของท่านสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนทั้งในด้านทักษะความสามารถ ประสบการณ์ ตลอดจนความชื่นชอบของท่าน สอดคล้องกับ พิชรินทร์ สันติอวัชรธร (2561, หน้า 88) ได้กล่าวถึงรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ไว้ว่า “รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มีภูมิหลังเป็นศิลปินเอกตัวนางในขณะที่ยังรับราชการเป็นอาจารย์ประจำ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ แล้วโอนย้ายมารับราชการเป็นอาจารย์ประจำ ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านจึงเป็นผู้ที่มีภูมิความรู้ทั้งในเชิง การแสดงและวิชาการในระดับอุดมศึกษา รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เคยได้รับบทบาทนางเอกและ นางตัวเอกที่สำคัญจำนวนมาก อาทิ นางสีดา นางนารายณ์ นางสุพรรณมัจฉา นางบุษบา นางดรา นางศุภลักษณ์ นางมโนห์รา นางวันทอง นางรจนา นางศกุนตลา ฯลฯ บุคลิกภาพและอุปนิสัยเป็นคน สุภาพเรียบร้อย มีความรักสวยรักงามตามวิสัยสตรี มีความสามารถในการวิเคราะห์ในระดับสูง และมีความเป็นนักวิชาการที่ต้องศึกษาให้ถ่องแท้ก่อนลงมือออกแบบสร้างสรรค์ ท่านจึงมีหลัก นาฏยประดิษฐ์ไทยประเพณีว่าด้วยมาตรฐานตัวนางโดยเริ่มจากการศึกษาบทพระราชนิพนธ์เพื่อแสวงหา ภูมิหลัง บุคลิกลักษณะของตัวละคร โดยเน้นบทบาทของตัวละครที่ท่านเคยออกแสดงเพื่อให้เกิดความ มั่นใจและเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการสร้างสรรค์ แล้วเลือกใช้บทพระราชนิพนธ์หรือประพันธ์บทอื่นให้มี ถ้อยคำและเค้าโครงที่สอดคล้องกับบทพระราชนิพนธ์ ปรัชญาผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยในการบรรจเพลง แล้วออกแบบท่ารำโดยใช้ท่ารำมาตรฐานเป็นหลัก ผสมผสานกับบุคลิกลักษณะของตัวละครให้มีความ พิเศษและแปลกใหม่ หรือมีการใช้วิธีการแบบนาฏศิลป์ญี่ปุ่นที่เคยศึกษามาร้อยเรียงให้สอดคล้องกับท่ารำ ไทย ออกแบบการใช้อารมณ์ การกำหนดจุดที่ใช้สายตามอง รวมทั้งพิจารณาการใช้พื้นที่บนเวทีให้ กระจายไปทุกทิศทุกทาง แต่กลับมายังจุดกึ่งกลางเวทีเป็นสำคัญ และมีการใช้ท่ารำที่มีความสัมพันธ์กับ อุปกรณ์และฉาก อาทิ ทำสอกระຈก ทำเก็บดอกบัว เป็นต้น”

ผลงานสร้างสรรค์ราชูของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ทั้ง 3 ชุดการแสดง คือ การแสดง ชุด เชิดฉิ่งพระสุธน-มโนห์รา การแสดงชุด สการะวาตีและมาหยาธรีศรีมัทธนา การแสดงชุด มะเดหวี และจินดาสำหรับชมสวน จึงเป็นตัวอย่างของการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยในการนำทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญมาใช้ในการออกแบบทุกองค์ประกอบด้วยเหตุผลอย่างเป็น ระบบควบคู่ไปกับการรักษาขนบจารีตทางการแสดงนาฏศิลป์ไทย จนเกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่า ในการรักษา สืบสาน และต่อยอดสู่การสร้างสรรค์บนพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ และคงไว้ซึ่งความประณีตงดงามตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

การเผยแพร่องค์ความรู้การสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี

หลิมสกุล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาหลักการสร้างสรรครำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล นี้ ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์หลักการสร้างสรรครำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มาเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านการบรรยายให้ความรู้กับนักศึกษาที่ศึกษาทางด้านนาฏศิลป์และการแสดง เพื่อส่งต่อองค์ความรู้อันเป็นกระบวนการสำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพ สอดคล้องกับชนิดา จันทรงาม (2566, หน้า 234) ที่ได้อธิบายการถ่ายทอดองค์ความรู้ไว้ว่า “การนำองค์ความรู้จากการถอดบทเรียนที่ได้จากการวิจัย เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเมืองเก่าฝั่งธนบุรีผ่านเพลงออกภาษา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางด้านการแสดงนาฏศิลป์ที่สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอนุรักษเมืองเก่าฝั่งธนบุรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบูรณาการสู่การจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยนำองค์ความรู้ที่ได้จากการสร้างสรรคการแสดงชุด เพลงออกภาษาฝั่งธนบุรี นำไปถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในสถาบันการศึกษา เพื่อเป็นการกระตุ้นและการเสริมพลังของนักเรียนและคนในชุมชนให้รักและภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งยังช่วยกันอนุรักษ์ส่งต่อให้กับคนรุ่นต่อไป”

การเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เป็นแนวทางหนึ่งในการเผยแพร่หลักการสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์ไทยของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล และเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่สร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ที่อยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ไทย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาหลักการสร้างสรรครำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล มีข้อเสนอแนะงานวิจัยดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรนำผลการวิจัยจากการศึกษาหลักการสร้างสรรครำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ไปบูรณาการกับการเรียนการสอนทางด้านนาฏศิลป์ เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทยบนพื้นฐานของหลักวิชาการ
2. สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาหลักการสร้างสรรครำคู่ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เพียงเท่านั้น ซึ่งจะเป็แนวทางในการวิจัยเพื่อสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย อันเป็นการเพิ่มชุดการแสดงใหม่ให้กับวงการนาฏศิลป์ไทย อันจะเป็นการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

บรรณานุกรม

- ชนิดา จันทร์งาม. (2566). รายงานวิจัยเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเมืองเก่าฝั่งธนบุรีผ่านเพลงออก
ภาษาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ผุสดี หลิมสกุล. (2555). รำเดี่ยวแบบมาตรฐานตัวนาง เล่ม 2. กรุงเทพฯ: วี.พรี้นท์ (1991).
- ผุสดี หลิมสกุล. (2558). บันทึกผลงานสร้างสรรค์ชุด มะเดหัวและจินตาสำหรีชมสวน ของ
รองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล. เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. (2553). บทละครเรื่อง อิเหนา. กรุงเทพฯ: เพชรกะรัต.
- พัชรินทร์ สันติอัครวรรณ. (2561). หลักนาฏยประดิษฐ์ไทยจากศิลปินต้นแบบตัวนางสู่นวัตกรรมการ
สร้างสรรค์รำเดี่ยวมาตรฐาน. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 5(2), หน้า
83-94.